

SEPTEMBER
1944

Blijdschap in Eindhoven

INLEIDING

De vrijheid hangt in de lucht. Ondanks de Duitse censuur is het duidelijk dat de geallieerden met een haast onstuitbare opmars door Europa bezig zijn – ook al duurde het uiteindelijk weken voordat ze uit het bruggenhoofd op Normandië konden breken. Nu de Duitsers op de vlucht zijn, lijkt de opmars niet meer te stoppen. Parijs werd eind augustus bevrijd, Brussel volgde nog geen anderhalve week later. Nederland lonkt. Geen wonder dat men onmiddellijk geloofde dat de troepen op 4 september de Nederlandse grens al hadden overschreden, zoals premier Gerbrandy die dag bekendmaakte. Breda zou al bevrijd zijn en elders keek men ook reikhalzend uit naar de eerste jeeps.

Het bleek een valse start. Niemand kon bevroeden dat de Duitsers het nog acht maanden zouden volhouden. Er volgde een periode waarin veel Nederlanders voor het eerst aan de ergste gevolgen van oorlog werden blootgesteld: de verwoesting van de strijd, de terreur van desperate Duitsers, de tekorten van de hongerwinter. De eerste aanzet daarvan komt op 11 september. Britse militairen steken de grens over om te kijken of de bruggen bij het Brabantse Borkel en Schaft sterk genoeg zijn om de tanks te houden. Ze worden met een biertje onthaald en dorpsbewoners laten zich enthousiast fotograferen naast de pantserwagens. Het vrolijke tafereel eindigt in tragedie. De soldaten merken opeens dat ze omsingeld worden door Duitsers. De Britten weten ongedeerd weg te komen, maar vier Brabanders worden aangehouden. Na een korte ondervraging doen de Duitsers alsof de mannen mogen vertrekken, maar openen dan plotseling het vuur. De vier zijn de eerste Nederlandse doden van de invasie.

Het blijkt slechts de voorbode van veel meer geweld, zoals Operatie Market Garden halverwege de maand. De operatie had de oorlog voor kerst moeten beëindigen, maar leidde tot een maandenlange patstelling. ‘90 procent geslaagd’, noemde bevelhebber Montgomery zijn poging in een verrassingsaanval tot Arnhem door te stoten. Maar die 10 procent betekende juist het verschil tussen een snel einde van de oorlog in Nederland en een stroeve uitputtingslag.

Het Derde Rijk blijkt minder te wankelen dan de overhaaste vlucht uit Frankrijk en België deed vermoeden. Juist in Nederland weet de Wehrmacht zich te hergroeperen. De geallieerde aanvoerlijnen vanuit Normandië zijn uitgestrekt geraakt, terwijl de bezetter in West-Nederland bevel kreeg stand te houden. De geallieerde golf die over Europa spoelde, breekt hier.

1 september 1944

Een nieuw wapen biedt de nazi's nog meer hoop. Op 8 september wordt voor het eerst een V2-raket afgeschoten vanuit Wassenaar. In vijf minuten vliegt de raket de Noordzee over en explodeert in de buurt van Londen. Drie mensen komen om, elf woningen worden verwoest. Om geen paniek te veroorzaken houden de Britse autoriteiten aanvankelijk vol dat het een gasexplosie was. Het lukt niet dat verhaaltje lang vol te houden: de barrage van raketten maakt dat onhoudbaar.

De maand september brengt voor Nederland niet het einde, maar slechts het begin van het einde.

VRIJDAG 1 SEPTEMBER 1944

Vijftien doden bij geallieerde luchtaanval op lijnbus in Etten

In het Brabantse Etten hebben Amerikaanse vliegtuigen het vuur geopend op een lijnbus. Daarbij zijn vijftien passagiers om het leven gekomen. Veertien anderen raakten gewond. De Amerikanen zagen de bus, die onderweg was van Roosendaal naar Breda, aan voor een Duits legervoertuig. In de bus zaten echter geen militairen, maar burgers op weg naar hun werk. Een van de slachtoffers is de zeventienjarige Ria Roskam uit Roosendaal. Zij ging naar haar werk in het distributiekantoor in Etten. Ook de chauffeur en de conducteur van de BBA-bus zijn omgekomen.

De oorlog is in Brabant goed voelbaar en zichtbaar. Dagelijks voeren de geallieerden luchtaanvallen uit op Duitse posities. De gewapende verkenner vliegen voor het geallieerde front – dat de Belgische grens nadert – uit om de Duitsers te verzwakken.

ZATERDAG 2 SEPTEMBER 1944

Na Parijs rukken geallieerden op naar Brussel: 'Nauwelijks bij te houden'

De geallieerde opmars lijkt niet te stuiten nu de troepenmacht uit het brugenhoofd in Normandië is gebroken. Anderhalve week nadat Parijs werd bevrijd, is nu België bereikt, met als hoofdprijs de belangrijke haven van Antwerpen. 'De opmars is razendsnel geweest,' zegt oorlogscorrespondent Robert Kiek, die meereist met de aanval. 'Eerlijk gezegd was het soms nauwelijks bij te houden.'

Na hun landing op D-day (6 juni 1944) probeerde de invasiemacht van anderhalf miljoen man wekenlang tevergeefs door de Duitse linies in Normandië te breken. Met Operatie Cobra lukte dat uiteindelijk, ruim anderhalve maand later dan gepland. Generaal Bradley liet toen ruim 1500 vliegtuigen een bommentapijt uitstorten op een 6 kilometer lang deel van de Duitse frontlinie. 'Het was de hel. Die bombardementen veranderden mijn positie in een maanlandschap,' zei een Duitse commandant achteraf. '70 procent van mijn mannen viel uit: dood, gewond, doorgedraaid of verdoofd.' Door dat gat in de verdediging kon Bradley zijn mannen uit het beruchte coulisselandschap met heggertjes en muurtjes loodsen. De uitbraak verliep zelfs zo snel dat grote aan-

Brussel viert de
bevrijding

tallen Duitse militairen ten zuiden van Caen ingesloten raakten in de ‘Zak van Falaise’– een grootschalige omsingeling door de geallieerden rondom de zich terugtrekkende Duitse troepen.

Terwijl de legers elkaar in Falaise naar het leven stonden, rukten Canadezen, Polen, Britten en Amerikanen op naar Noord-Frankrijk. Op 25 augustus viel Parijs in hun handen. De Duitse bevelhebber in Parijs had Hitlers bevel om de stad plat te branden, genegeerd. Om druk te blijven zetten op de terugtrekkende Duitse divisies liet generaal Eisenhower zijn troepen doormarcheren, en gisteren werd de Belgische grens gepasseerd. Eisenhower nam daarbij voor lief dat zijn bevoorradingslijnen onwerkbaar lang worden: elke kogel, maaltijd en liter benzine moet nu via Normandië aangevoerd worden. Dat probleem kan worden opgelost door havenstad Antwerpen te veroveren.

ZONDAG 3 SEPTEMBER 1944

Bernhard wordt bevelhebber Binnenlandse Strijdkrachten

Nu het erop lijkt dat de bevrijding voor de deur staat, krijgt prins Bernhard de leiding over het gewapend verzet in Nederland. Radio Oranje meldt dat koningin Wilhelmina haar schoonzoon tot bevelhebber van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten benoemt.

De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) zijn een bundeling van de drie belangrijkste verzetsgroepen: de ordedienst (OD), de Landelijke Knokploegen

(LKP) en de Raad van Verzet (RVV). Deze groepen werkten tot nu toe zelfstandig onder supervisie van het Bureau Bijzondere Opdrachten van de regering in Londen. De Binnenlandse Strijdkrachten mogen als leger pas tevoorschijn komen als prins Bernhard daartoe de opdracht geeft. De prins staat op zijn beurt onder het opperbevel van de Amerikaanse generaal Eisenhower.

Via de radio verzoeken zowel prins Bernhard als Eisenhower de Nederlandse bevolking terughoudend en voorzichtig te zijn. In zijn eerste bevel droeg prins Bernhard het verzet op zich van 'vroegtijdige en afzonderlijke acties' te onthouden. Wel vroeg hij voor de bevrijding een armband te maken 'waarvan gij de kleur kunt vaststellen maar waarop in elk geval met duidelijke letters het woord "Oranje" moet staan'.

MAANDAG 4 SEPTEMBER 1944

Seyss-Inquart kondigt noodtoestand af, samenscholingen verboden

Rijkscommissaris Seyss-Inquart heeft de noodtoestand (uitzonderingstoestand) afgekondigd om de orde en rust in Nederland te handhaven. Iedereen moet zijn werk op de gewone wijze verrichten en vluchten is verboden, ook uit de door strijd bedreigde gebieden.

Elke vorm van verzet tegen de bezettende macht wordt met geweld bestraft. De Höhere ss- und Polizeiführer Rauter heeft daar een verscherping van de spertijd aan toegevoegd. Van acht uur 's avonds tot vier uur 's nachts mag men zich, voor de duur van de uitzonderingstoestand, niet in de open lucht bevinden. Ook zijn samenscholingen van meer dan vijf personen verboden. Deze kunnen worden beschoten door de Wehrmacht, de ss en de politie. Ook zullen zij schieten op ieder die in de verboden tijd niet meteen bij de eerste aanroep blijft staan.

Gisteren waarschuwde de Nederlandse regering in Londen de inwoners van Nederland ervoor openlijk tegen de Duitsers in opstand te komen, om nodeeloos geweld te voorkomen. Wel werd hun gevraagd het verzet waar mogelijk clandestien te steunen, door bijvoorbeeld verzetslieden te helpen verbergen, hen te helpen vluchten of hen van kleding en voedsel te voorzien.

DINSDAG 5 SEPTEMBER 1944

Bevrijdingsroes in Nederland: 'Breda is bevrijd!'

De bevrijding van Nederland is begonnen. Gisteravond meldde minister-president Gerbrandy vanuit Londen dat de geallieerden Nederlands grondgebied bereikt hebben. Gerbrandy begon zijn toespraak via Radio Oranje met: 'Nu de geallieerde legers in hun onweerstaanbare opmars de Nederlandse grens over-

De bevrijders zijn er nog niet, maar de vlag hangt al uit in Rotterdam

schreden hebben, wil ik, uit naam van ons allen, onze bondgenoten hartelijk welkom toeroepen op onze vaderlandse bodem.' Later op de avond werd bekendgemaakt dat de geallieerden al in Breda waren. De BBC zond het bericht in twintig talen de ether in: 'Breda is bevrijd!'

De berichten leiden tot opwinding in het hele land. Overal in Nederland gaan mensen de straat op en bereiden zich voor op de komst van de Britten en Amerikanen die straks met hun tanks door de straten zullen rollen. Ze nemen vlaggen mee naar buiten en op veel plekken gaan mensen juichend en dansend over straat.

In het Brabantse Dongen zag Toke van Beek hoe Duitse troepen zich terugtrokken. 'Iedereen is er vol van. De vlaggen en oranje sjerpen worden opge-

zocht en men praat al over uitgaan en over het Koninginnenfeest. Alles en iedereen leeft op.' Ook in Friesland is de stemming hoopvol. De zestienjarige Adrie Meindersma ging in Leeuwarden de straat op. 'Het eerste bericht dat we vanmorgen hoorden, was dat Breda gevallen is. Prins Bernhard bevindt zich reeds in de stad. Later hoorden we allerlei onsamenhangende berichten: Antwerpen is gevallen. De Engelsen rukken op naar Rotterdam. De haven is door parachutisten bezet. Arnhem is gevallen. De tommy's zijn reeds bij Zwolle! Maar alle communicatie met het zuiden van ons land is verbroken,' zegt Meindersma.

De afgelopen dagen werden Brussel en Antwerpen bevrijd. De tommy's zijn daar door een uitzinnige menigte onthaald. Bovendien kondigde de Duitse rijkscommissaris Seyss-Inquart in Nederland de noodtoestand af om de rust en orde te handhaven. Dat lijkt erop te wijzen dat de Duitsers een snelle inval verwachten.

Door de bevrijdingsroes raken Duitsers en *nsb*'ers in paniek. In groten getale vluchten ze richting het oosten en noorden. In Den Haag en Amsterdam hebben ze bijna alle autobussen in beslag genomen om weg te komen. Hanns Albin Rauter, de hoogste vertegenwoordiger van de *ss* in Nederland, gaf de Nederlandse Spoorwegen opdracht duizenden vrouwen en kinderen van *nsb*'ers naar kamp Westerbork te transporteren. Vanuit dit *Judendurchgangslager* worden ze vervolgens naar een veiliger heenkomen in Duitsland gebracht. Op sommige plekken vernietigen de Duitsers administratie of voorraden. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag verbrandde de Sicherheitsdienst zijn archieven. Ook het adressenbestand van *nsb*-blad *Volk en Vaderland* werd vernietigd.

WOENSDAG 6 SEPTEMBER 1944

Diepe teleurstelling: de bevrijders komen nog niet

Teleurstelling alom in Nederland. Waar gisteren in steden en dorpen nog gedanst werd op straten en pleinen en mensen reikhalzend uitkeken naar de komst van de bevrijders, heerst nu stilte. De vlaggen zijn weer opgeborgen op hun geheime plaats en de mensen hebben zich teruggetrokken in hun huizen.

Minister-president Gerbrandy meldde op 4 september dat de geallieerden Nederlands grondgebied hadden bereikt. Langzaam dringt echter het besef door dat men te vroeg heeft gejuicht. De bevrijders zijn de grens met Nederland nog niet gepasseerd en wachten in België op nieuwe bevoorrading. De oorlog is dus nog niet voorbij.

Gisteren was er nog sprake van een chaotisch vertrek van Duitse militairen. Met alle middelen van vervoer die ze konden krijgen, gingen ze op weg naar het oosten en noorden, weg van de grens met België. Vandaag keerden ze deels terug.

Niemand weet precies hoe het bericht dat Breda was bevrijd zijn weg naar Londen vond. In de oorspronkelijke tekst die premier Gerbrandy zou uitspreken – die was opgesteld door de chef van Radio Oranje – stond dat de geallieerden de Nederlandse grens naderden. Gerbrandy schrapte eigenhandig het woord ‘naderen’ en verving het door ‘overschreden hebben’. Tegen de verbaasde chef zei hij: ‘We hebben inlichtingen van onze eigen mensen. Voor alle zekerheid hebben we ze vergeleken met die van de Engelsen en ze kloppen precies.’ Het nieuws werd prompt door de geallieerde zenders overgenomen.

Premier Gerbrandy denkt overigens dat het geallieerde oponthoud tijdelijk zal zijn. Hij noemde zijn persconferentie over een terugkeer van de Nederlandse regering ‘een afscheidstoespraak’ en hij dankte Engeland alvast voor de genoten gastvrijheid.

DONDERDAG 7 SEPTEMBER 1944

Oproep voor de Arbeitseinsatz? Simuleer een maagkwaal!

Nu de vrees bestaat dat de Duitsers meer mannen zullen oproepen voor de *Arbeitseinsatz* in Duitsland, publiceert verzetskrant *Het Parool* een manier om relatief eenvoudig aan die plicht te ontkomen. Onder de kop ‘Voor onze simulanten’ beschrijft een arts hoe je op overtuigende wijze een maagkwaal kunt nadoen. Succes gegarandeerd, mits je het er in je verhaal niet té dik bovenop legt.

De arts adviseert iemand met een briefje van de huisarts langs de Arbeidsbeurs te sturen, omdat je zelf met maagpijn op bed ligt. Als de controlerende arts vervolgens langskomt, is het zaak te laten doorschemeren dat de maagkwaal al lang sluimert, maar dat je er liever niet te veel aandacht aan besteedde. Je hebt diverse huismiddeltjes geprobeerd, maar helaas zijn de symptomen steeds erger geworden. ‘Als de controlerende arts u onderzoekt zal hij natuurlijk niets vinden. Alleen voelt u pijn, veel pijn, als hij drukte op de plaats tussen navel en borstbeen. Meent hij dat het wel meevalt, dan bent u verheugd en hoopt u met hem dat u spoedig weer aan het werk kunt gaan (dat valt altijd tegen). Komt er na enige tijd weer een oproep van de Arbeidsbeurs of moet u op het spreekuur van de controlearts verschijnen, dan stuurt u weer een ander met een attest van uw huisarts. Helaas gaat het nóg niet naar wens.’

Mocht er uiteindelijk een verzoek komen om de ontlasting te laten onderzoeken, houd je dan vooral niet aan het voorgeschreven dieet zonder vlees, is het advies. En ook belangrijk: zorg dat je wat bloed binnenkrijgt. ‘Een sneetje in uw vinger is toch niet te veel geveerd als het erom gaat uit Duitsland te blijven? Opnemen in een ziekenhuis zal men u niet. Daar is geen plaats voor.’

VRIJDAG 8 SEPTEMBER 1944

Ontsnapping mislukt: zes tieners gefusilleerd

Zes jongens van achttien jaar zijn koelbloedig doodgeschoten nadat ze afgelopen nacht met vijftien andere jongens uit het arbeidskamp in Vledder wisten te ontsnappen. De slachtoffers werden gefusilleerd door de Duitse Sicherheitsdienst. Eén jongen raakte bij de executie zwaargewond, maar hij wist te ontkomen.

Het verzet hielp de jongens bij hun ontsnappingspoging. ‘De verzetsstrijders kwamen onze kamer op het kamp binnen en vertelden dat iedereen die mee wilde, mee mocht,’ zegt Klaas van Daalen. In de stromende regen vluchtte de groep van eenentwintig jongens de bossen in. Ze verstopten zich in vier holen in een heidegebied in Doldersum, het Wapserveld.

Het grootste hol, waar negen jongens zich schuilhielden, werd ontdekt door de Sicherheitsdienst. ‘Die groep bestond uit ongeveer vier Hollanders en drie à vier Duitsers die allemaal gewapend waren,’ vertelt Roel IJsselstein. Twee van de jongens hadden geluk: omdat ze de werkkleding van het kamp nog aanhadden, mochten ze terug naar het kamp. Toen de zeven overgebleven jongens geen namen van de verzetsstrijders konden noemen, moesten ze op de grond gaan zitten. IJsselstein vertelt dat ze geblinddoekt werden. ‘Plotse-ling hoorde ik hevig lawaai achter mij. Wat er op dat moment precies gebeurde, kan ik niet meer vertellen. Ik was versuft en lag op de grond. Het was erg stil en in de verte hoorde ik auto’s wegrijden. De zes andere jongens bewogen zich niet meer.’ IJsselstein strompelde weg. ‘Ik voelde een hevige pijn in mijn linkerschouder en rechterzij. Later bleken dat schotwonden te zijn.’ Hij kwam aan bij een boerderij, waar zijn verwondingen zijn verzorgd.

De zes jongens die het niet hebben overleefd zijn Gerardus van Corstanje, David Oomens, Christiaan van Tongeren, Pieter Groenhuis, Wilhelmus Kloonen en Jan van Dijk.

Het arbeidskamp in Vledder (Drenthe) werd in 1942 gebruikt als kamp voor Joodse dwangarbeiders. Op 2 oktober 1942 werd het kamp ontruimd en moesten de Joden naar Westerbork. Sinds 1944 is het kamp in handen van de Nederlandse Arbeidsdienst. Nederlandse mannen tussen achttien en drieëntwintig jaar moesten er op last van de Duitse bezetter zes maanden hun arbeidsdienstplicht vervullen, zoals aardappels rooien en bomen zagen. De reden voor de ontsnapping is de angst van de mannen dat ze steeds meer ingezet zullen worden door de Duitse Wehrmacht.

ZATERDAG 9 SEPTEMBER 1944

Kroonprinses Juliana terug in Londen

Kroonprinses Juliana is na een verblijf van vier jaar in Canada teruggekeerd in Europa. Na een vlucht van ruim zestien uur landde ze in Londen, waar ze werd opgewacht door haar moeder Wilhelmina. Juliana vertrok in juni 1940 naar Canada toen het erop leek dat Groot-Brittannië in handen van de nazi's zou kunnen vallen. Nu onze bevrijding aanstaande lijkt, had de koningin haar gevraagd snel naar Europa terug te keren.

Wilhelmina stond haar dochter op te wachten. De koningin omhelsde

Prinses Juliana en haar moeder, koningin Wilhelmina, herenigd in Londen

haar bij terugkeer in Engeland. De drie dochters van de prinses, van wie Margriet tijdens ballingschap werd geboren, blijven voorlopig nog overzees. Voordat ze uit Ottawa vertrok, bedankte Juliana het Canadese volk voor de gastvrijheid.

ZONDAG 10 SEPTEMBER 1944

Geroofde Michelangelo naar Zeeland

Bij hun terugtrekking uit België roven Duitse soldaten zo veel mogelijk waardevolle kunst. Een groep Duitse militairen die zich nu in Zeeland bevindt, heeft het beeld *Madonna met kind* van Michelangelo uit Brugge meegenomen. Twee Duitse soldaten, vergezeld door een aantal gewapende matrozen, drongen in de nacht van 6 op 7 september de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Brugge binnen. Ze namen het zestiende-eeuwse beeld, samen met een aantal schilderijen, mee. Om het marmeren beeld te beschermen, wikkelden ze het in een aantal matrassen. Vervolgens werden het beeld en de schilderijen in een wagen van het Rode Kruis geladen, waarna de Duitsers richting Zeeland vertrokken.

De kunstroof is, naar eigen zeggen, door de soldaten gepleegd om te voorkomen dat de werken in handen van Amerikaanse Joden vallen. Of dat de enige reden is, valt te betwijfelen. De soldaten roven de kunst in opdracht van Hitler, die de wens heeft in het Oostenrijkse Linz een kunstmuseum op te richten. Eerder namen de Duitsers al Nederlandse kunstwerken mee, waaronder Titus van Rembrandt en *De schilderkunst* van Vermeer.

MAANDAG 11 SEPTEMBER 1944

Honderden slachtoffers bij bombardement op Breskens

Breskens is in diepe rouw. Zo'n tweehonderd burgers lieten het leven toen de geallieerden de haven wilden bombarderen en hierbij grotendeels hun doel misten. Het bombardement moest de terugtrekkende Duitsers tegenhouden; veel Duitse soldaten wachtten in Breskens op de boot naar Walcheren.

Voor de bewoners van Breskens kwam het als een totale verrassing omdat de waarschuwingsbiljetten die de Britten hadden afgeworpen nooit op Nederlandse bodem terecht waren gekomen. Toen de eerste 36 bommenwerpers van de Britse Royal Air Force (RAF) eraan kwamen, ontstond niet direct paniek onder de 3300 dorpsbewoners. Zij waren in de veronderstelling dat de bommenwerpers door zouden vliegen naar Vlissingen, om zich daar van hun lading te ontdoen. Het doelwit was echter Breskens. Kort na de eerste vernietigende lading liet een tweede groep van 36 Britse vliegtuigen zijn bommen vallen. De haveninstallaties werden weliswaar geraakt, maar de huizen in het dorp kregen de volle lading. Ruim vijfhonderd gebouwen zijn volkomen ver-

woest. Naast tweehonderd burgers kwamen ook een kleine honderd Duitsers om het leven.

Mijnheer Van Oostenbrugge, inwoner van Breskens, overleefde het bombardement. 'Je keek achter je en als je een bom zag, moest je snel gaan liggen,' vertelt hij. 'Toen ik 's avonds thuiskwam, vroeg mijn vader of ik wat wilde eten. Maar ik kon niet eten. Ik heb nog nooit zoiets gezien. Armen en benen lagen er bij een heleboel mensen af.'

DINSDAG 12 SEPTEMBER 1944

Goddank! Eerste Nederlandse dorp bevrijd

Het is feest in het Limburgse Mesch, dat als eerste Nederlandse dorp is bevrijd. De hoop heerst dat de rest van ons land spoedig zal volgen.

Voordat Mesch bevrijd werd, maakten Duitse militairen en inwoners zich in het dorp klaar voor de komende strijd. De hoofdonderwijzer in het dorp, Jef Warnier, werd door een Duitser gewaarschuwd dekking te zoeken. 'De Duitsers verdwenen in de richting van de grens en groeven eenmansputten in de berm en in de wei achter de doornhagen,' vertelt hij. 'Tegen halftien hoorden we geweer- en mitrailleurvuur en achtten we het raadzaam ons in de kelder terug te trekken.' Rond twee uur 's middags werd het dorp door de Amerikaanse soldaten bevrijd. Warnier was een van de eerste bewoners die de bevrijders welkom heette. Goddank! dacht hij. Hij vertelt dat een van de Amerikaanse officieren hem vroeg de weg naar het dorp te wijzen. Dat deed hij. 'Graag, mijn eerste rit in een jeep! Er werd op bier getrakteerd, ik meen zelfs dat de pastoor enkele flessen wijn geofferd heeft.'

Later op de dag kwam Warnier erachter dat de Duitser die hem had gewaarschuwd, niet ver buiten het dorp was gesneuveld. Dat er meer slachtoffers waren bleek in het plaatselijke café, dat overhaast was ingericht als noodhospitaal. 'Het bloed dreef gewoon de deur uit,' vertelt kasteleines Lisa van Hoven. 'Toen we naar buiten kwamen, zagen we de Amerikanen. Ze kwamen door het weiland en staken gewoon over. Ze bleven maar komen. Toen merkten we dat we bevrijd waren.'

Pierre Smeets fotografeerde zijn familieleden met de Amerikanen. Op een kiekje is de vlag te zien die zijn vader kort ophing bij hun boerderij 'De Muggehof' in het nabijgelegen Eijsden; het eerste gebouw dat officieel werd bevrijd. 'We konden een foto maken, maar moesten die vlag ook snel weer weghalen. Anders konden de Duitsers zien dat de Amerikanen hier waren.'

WOENSDAG 13 SEPTEMBER 1944

Toch weer grote transporten uit Westerbork

De mensen in kamp Westerbork worden beheerst door de angst op transport te moeten. Na weken van relatieve rust vertrok nu weer een overvolle trein. Vanaf de opening van het doorgangskamp in 1942 vertrok bijna iedere week een trein met Joden – soms ook Sinti en Roma – naar het oosten. Dit is de derde in amper twee weken. De afgelopen maanden waren er juist opvallend weinig transporten. Zo vertrok er in april, mei, juni en juli slechts één trein en in augustus helemaal geen.

Wie met de volgende trein mee moet, wordt meestal pas enkele uren van tevoren bekendgemaakt. Zo wordt onrust voorkomen, is de achterliggende gedachte. Meestal staan er duizenden personen op de lijst. Als hun naam wordt genoemd, krijgen zij maar kort de tijd hun koffer in te pakken. Niet alles kan mee, dus een deel van de bezittingen moet worden achtergelaten. Wat de Joden in het oosten te wachten staat, weet niemand. De verklaring van de Duitsers dat er gewerkt moet worden, wordt inmiddels gewantrouwd. Er zitten immers steeds meer ouderen en kinderen in de treinen. Zij kunnen niet ingezet worden voor fabriekswerk. Vandaag ging ook een groep van ruim vijftig weeskinderen mee, onder wie ook baby's. Doordat ze veelal op onderduikadressen werden opgepakt, kon hun ware identiteit niet worden achterhaald.

De onzekerheid over de toekomst en de angst om op transport te moeten, bepalen de sfeer in het kamp. Bewoners proberen wanhopig functies te verkrijgen die vrijstelling geven van transport, zoals werken in de centrale keukens. Een andere manier om (voorlopig) vrijstelling te krijgen, is door deel te nemen aan een van de activiteiten in het kamp. Er zijn muziekkuitvoeringen, toneelvoorstellingen en sportwedstrijden. Wie goed kan voetballen of een talent is op het toneel, zit dus even veilig. Voor de andere kampbewoners is het bezoeken van activiteiten een manier om de zorgen te verzetten. Maar voor lange duur lukt dit nooit. Het volgende transport ligt altijd op de loer.

DONDERDAG 14 SEPTEMBER 1944

Maastricht is bevrijd. De bevolking viert feest

Overall in Maastricht zijn mensen op straat. Ze lachen, ze juichen, ze dansen samen in een kring. De aanblik is ongekend. Velen hijsen de Nederlandse vlag die ze de afgelopen jaren verborgen hebben gehouden. De Limburgse hoofdstad viert als eerste Nederlandse stad de bevrijding van de Duitse bezetting. Ook Hette de Jong is de straat op gegaan. 'De feestvreugde, de gemoedelijke Amerikanen, de ontroerende momenten van op straat lopende onderduikers met tranen die over hun wangen stromen, al die vlaggen. Dit is onvergetelijk.

Maastricht viert de bevrijding uitbundig op straat

Elk tijdsbestek van een leven is boeiend, maar een dergelijke bevrijding te mogen meemaken, daar zal ik eeuwig dankbaar voor blijven!

De aanval die de geallieerden gisteren inzetten, is succesvol verlopen. De Amerikanen kwamen toen al tot aan de Maas. In de vroege ochtend trokken ze vanuit verschillende kanten de stad in. Daar werden ze opgewacht door de enthousiaste bevolking. De Duitsers die nog in Maastricht waren, hebben zich overgegeven.

De afgelopen dagen werden de eerste delen van Nederland bevrijd. De geallieerden bereikten Mesch en Noorbeek op 12 september, de dag erna werden Gulpen, IJzeren, Sibbe, Terblijt en Vilt ingenomen. De opmars door Limburg heeft als einddoel Aken: de eerste Duitse stad die de geallieerden proberen te krijgen. Om dat te belemmeren zijn er in Maastricht door de bezetter drie bruggen opgeblazen: de spoorbrug, de oude Sint Servaasbrug en de nieuwe Wilhelminabrug.

Veel inwoners van Maastricht hebben de laatste weken in schuilkelders geleefd. Nog geen maand geleden werd de stad getroffen door een zwaar bom-

bardement. Sommige mensen hebben zich de eerste weken van september schuilgehouden in de Sint-Pietersberg. Ook zij kunnen weer naar buiten.

Intussen worden de eerste collaborateurs opgepakt. De eerder deze maand opgerichte Binnenlandse Strijdkrachten (BS) verrichtten een groot deel van de arrestaties. Dit terwijl de regering eergisteren besloot dat het Militair Gezag (MG) verantwoordelijk is voor de aanhoudingen van collaborateurs. Dat het verzet toch in actie kwam, komt doordat niet iedereen op de hoogte is van het besluit van de regering. Ook zou het MG niet op tijd ter plekke kunnen zijn.

VRIJDAG 15 SEPTEMBER 1944

Modder hindert aanval op Moluks eiland

Niet de Japanners maar de natuur bleek de grootste vijand van de geallieerde militairen bij hun landing op het Molukse eiland Morotai. Water en modder hinderden de opmars op het Nederlands-Indische eiland.

De aanval begon met beschietingen vanaf zee om zo Japanse militairen weg te houden bij de landingszones. Om het verrassingselement te behouden, waren er vooraf geen bombardementen bij het eiland geweest. Omdat er ook geen verkenningen waren uitgevoerd, wisten de geallieerden niet dat een groot rif de landingszone blokkeerde. Hierdoor moesten militairen tachtig meter uit de kust worden afgezet in water dat tot hun borst reikte. Ook het eerste materieel moest op deze manier aan land worden gebracht.

Gelukkig was er op deze plekken nauwelijks Japanse weerstand, want eenmaal aan land bleek ook het strand veel moeilijker begaanbaar dan gedacht. Onder een dun laagje stuifzand ging een stugge mix van klei en modder schuil. Het was de slechtste ondergrond die de militairen bij de strijd in Azië waren tegengekomen. Tegen het middaguur hadden veel voertuigen, artillerieën, bulldozers en trekkers zich onherroepelijk op het strand vastgezogen. Sommige stonden zelfs in de branding al stil, waardoor ze bij vloed onder water kwamen te staan. Ondanks alles wisten de troepen op het eiland twee brughoofden te bezetten.

Het is de bedoeling die de komende tijd uit te breiden, zodat er een vliegveld kan worden aangelegd. Morotai kan dan als springplank worden gebruikt voor aanvallen op de bezette Filipijnen, en uiteindelijk op Tokio. Bij de landing vielen zeven gewonden aan geallieerde zijde. Twaalf Japanners kwamen om het leven.

De landing op het nauwelijks verdedigde Morotai past in de *island hopping*-strategie van generaal MacArthur, waarbij zwaar verdedigde eilanden als het nabijgelegen Halmahera worden overgeslagen ten gunste van makkelijk te veroveren gebieden. Zo worden de aanvoerroutes van de Japanse verdedigingskernen afgesneden en komt het Japanse hoofdeiland snel binnen bereik van geallieerde bommenwerpers.